

DOI: 10.33766/2524-0323.93.104-116

УДК 342.95

Веселов М. Ю., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг - м. Маріуполь, Україна)
e-mail: veselovndl@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

Пилипів Р. М., кандидат юридичних наук, доцент кафедри «Право» Івано-Франківської філії Відкритого міжнародного Університету розвитку людини «Україна» (м. Івано-Франківськ - м. Київ, Україна)

e-mail: ruslanpylypiv@rambler.ru

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0351-5988>

Тимчишин А. М., кандидат юридичних наук, доцент завідувач кафедри «Право» Івано-Франківської філії Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Івано-Франківськ - м. Київ, Україна)

e-mail: andriy_tum@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9591-8273>

ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

У статті висвітлено проблему булінгу (цькування) як різновиду проявів агресії та насильства серед дітей. Проаналізовано різні підходи до визначення поняття булінгу. Надано характеристику ознак цього явища та способів його вчинення. Розглянуто основні види булінгу, визначено їх суспільну небезпеку. Здійснено порівняльно-правовий аналіз зарубіжного та вітчизняного законодавства у сфері запобігання та протидії булінгу.

На підставі результатів проведеного дослідження обґрунтована доцільність прийняття в Україні спеціального Закону «Про протидію та запобігання булінгу (цькування)» та впровадження загальнонаціональної Програми запобігання та протидії булінгу в державі.

Ключові слова: булінг, дитина, насильство, кібербулінг, запобігання булінгу, протидія булінгу.

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), у 2017 році Україна посідала четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків. При тому дослідження ЮНІСЕФ (англ. United Nations Children's Fund) в Україні у 2017 році свідчили, що 67 % українських дітей віком 11-17 років стикалися із цькуванням та іншими проявами агресії [1]. Крім того, наприкінці листопада 2017 року в Українському інституті дослідження екстремізму встановили, що із цькуванням у формі булінгу в Україні стикаються 8 із 10 дітей [2]. Дані дослідження Міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD)» в Україні за 2019 рік свідчать, що більше третини (35 %) здобувачів освіти ображали інших

протягом останніх двох місяців (на час дослідження – *Прим. авт.*), 39 % опитаних повідомили про те, що стали жертвами таких образ. Кожен четвертий (25,8 %) підліток заявив, що спостерігав прояви булінгу, проте особисто в них участі не брав [3, с. 80]. Станом на 16.02.2021 р. Укрінформ повідомляє, що близько 70 % дітей в Україні стикаються з булінгом [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище булінгу як психологічна, соціальна чи правова проблема вивчалось багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими. В Україні це питання досліджували: О. Балакірєва, А. Жеброва, О. Левцун, Л. Лушпай, Н.-М. Нгусн, В. Олійник, Д. Павлова, Н. Пивоварова та інші. Серед зарубіжних авторів поняття, основні причини, форми, характерні риси та наслідки булінгу вивчали: Н. Голованова, Д. Лейн, Е. Роланд, Е. Рохер, Д. Ольвеус, О. Погорелова тощо. Водночас, незважаючи на значний інтерес із боку науковців до цієї тематики, проблему булінгу й до тепер не можна вважати розв'язаною. Крім того, слід зазначити, що нормативно-правове регулювання та практика протидії цьому негативному явищу в Україні лише починає свій шлях, умовно кажучи, «проходить апробацію», тому потребує детального наукового аналізу.

Формулювання цілей. *Метою* статті є всебічний аналіз явища булінгу, вивчення нормативно-правового забезпечення запобігання та протидії цьому явищу в інших країнах, на підставі чого планується окреслити концептуальні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання в цій сфері суспільних відносин для України.

Виклад основного матеріалу. Термін «булінг» походить від англійського дієслова «*to bully*» – задиратися, знущатися, змушувати погрозами. Зазвичай осередком, у якому найбільш яскраво представлений булінг, є освітній заклад – місце, де більшість часу проводить середньостатистичний підліток [5, с. 10].

На сьогодні можна виділити декілька різних підходів до визначення цього поняття. Британські дослідники Д. Лейн та Е. Міллер окреслюють булінг як довготривалий процес усвідомленого жорстокого фізичного або психічного поводження, з боку індивіда або групи щодо іншого індивіда, який не здатен себе захистити в даній ситуації [6, с. 244]. Д. Ольвеус під булінгом розуміє умисну, систематично повторювану та агресивну поведінку, що включає нерівність соціальної влади або фізичної сили. Е. Роланд визначає булінг як соціальну систему, яка включає переслідувача (булера), жертву, а також сторонніх спостерігачів [7, с. 50].

У своїх дослідженнях П. Рендалл, а надалі Л. Лушпай слушно ставляться до поглядів Л. Кішлі, яка вважає, що основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, висловлювання принизливих оцінок щодо іншої людини, що призводить до виключення її з групи. Дослідниця виділяє сім ознак булінгу: 1) емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження; 2) продовження емоційно образливої і принизливої поведінки впродовж тривалого періоду; 3) непривітна і недовірлива поведінка; 4) втручання в приватне життя людини; 5) погіршення психологічного і фізичного стану людини, на яку спрямована агресія; 6) намір завдати шкоду іншій людині, що дозволяє чи

сприяє, щоб ця людина пережила травмуючі події; 7) агресор обіймає вище становище, ніж його жертва, і, відповідно, дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині [8, с. 12-13; 9, с. 2-3].

Булінг, як різновид насильства, може виражатися різними способами. Н. Голованова виділяє такі форми цькування, як: вербальне насильство; насильство в письмовій формі; психологічне насильство; матеріальне насильство; сексуальне насильство [10, с. 114]. Своєю чергою, Д. Ольвеус виділяє такі види булінгу, як: вербальний; спрямований на соціальне виключення або ізоляцію; фізичні знущання; знущання з допомогою брехні або брехливих чуток про жертву; агресії: відбирання грошей або інших речей, їх псування знущаються; загрози або примушення виконувати будь-які дії; расистський булінг; сексуальний булінг і ін. [11, с. 140]. Інші дослідники, одночасно з наведеними видами булінгу, виділяють інші варіанти. Класифікація булінгу, за Д. Лейном, є однією зі спрощених і відносно легких для розуміння. У ній виділяється два види булінгу – психічний і фізичний [6]. В. Олійник вважає, що фізична форма булінгу характеризується застосуванням фізичної сили одного учня (учнів) стосовно до інших. Психологічна форма включає дії або комплекс дій учня (учнів) щодо іншого (их) учня (ів) у формі висміювання, приниження, залякування тощо, що має на меті відторгнення, ігнорування, ізоляцію від групи однолітків і, як наслідок, послаблення почуття власної гідності, втрату соціальної значущості та ролі в учнівському колективі [12, с. 38].

Виділяються різні ступені насильства, кожний з яких може завдати шкоди фізичному чи психічному здоров'ю, соціальному становищу, іншим матеріальним та нематеріальним інтересам або порушити права жертви. Дослідження фахівцями цієї тематики й надалі триває, оскільки, як слушно зауважує Н. Голованова, булінг видозмінюється, набуває з технічним прогресом нових форм, але соціально-психологічна суть його залишається незмінною – домінування і приниження іншої людини [10, с. 114]. Крім того, булінг може проявлятися в різних фізичних просторах: у реальному середовищі – у повсякденній життєдіяльності (школа, вулиці і т. ін.); у віртуальному середовищі – в інтернеті (у першу чергу, через соціальні мережі та інші комунікаційні канали). Така форма булінгу отримала назву «кібербулінг». Поняття кібербулінгу визначається як агресивні, умисні, тривалі у часі дії, вчинені групою осіб або однією особою з використанням електронних форм взаємодії і повторювані неодноразово щодо жертви [13]. Однією з особливостей кібербулінгу є можлива анонімність «булера» в разі його бажання і велика аудиторія свідків, що мають доступ до інформації, що є друзями в соціальних мережах, мобільних додатках. Такий вид цькування може відбуватися через: 1) соціальні мережі; 2) електронну пошту; 3) миттєві повідомлення; 4) чати; 5) приватні повідомлення; 6) ігрові вебсайти; 7) фото-, аудіо-, відеодокументи [14, с. 92].

За останні кілька років у багатьох країнах світу проблеми поширення булінгу, агресивного поведіння, насильства і заходи боротьби з ними були виведені на загальнодержавний рівень. Через те що одним із пріоритетів українського законодавства є захист прав дітей, у тому числі шляхом профілактики правопорушень неповнолітніх, пов'язаних із булінгом і кібербулінгом, значний інтерес викликає досвід інших держав у цій галузі, і в першу чергу, законодавчий.

Однією з перших країн, яка офіційно визнала проблему булінгу і почала розробку відповідного законодавства (Хартії безпечних шкіл) щодо протидії цьому негативному явищу, є Канада. 30.11.2011 р. Уряд провінції Онтаріо, прийняв закон «Про навчальні заклади» («The Accepting Schools Act»), щоб створити «режим» обізнаності про знущання в школах, й організувати навчання з питань запобігання та протидії булінгу. Здобули поширення в друківаних виданнях та засобах масової інформації матеріали про самогубства канадських учнів Джеймі Хаблі з Оттави і Мітчелла Уїлсона з Пікерінга, які стали каталізатором для прийняття нового законодавства [15, с. 2].

01.09.2012 р. у Канаді набув чинності Закон, який вніс поправки до Закону «Про освіту» («Education Act»). Він встановив вимоги для всіх шкільних рад щодо забезпечення безпечного, інклюзивного та прийняттого навчального середовища, у якому кожен учень може досягти успіху. Закон зобов'язав Міністерство освіти розробити стратегію та проводити політику профілактики булінгу, дотримуючись застосування дисциплінарних заходів та відповідних наслідків для учнів, які припускаються неправомірної поведінки. Цей закон є частиною всеосяжного плану дій, заснованого на стратегії впровадження справедливої та інклюзивної освіти, і безпечних шкіл [16, с. 9; 17].

У Швеції на державному рівні дітей захищають закони «Про освіту» («Swedish Education Act») [18] та «Про заборону дискримінації» («Swedish Discrimination Act») [19]. З 2006 року діє особлива посада омбудсмена – фахівця, який допомагає школам запобігати випадкам цькування і піклується про захист прав та інтересів кожного учня. У цій країні також існує спеціальна шкільна інспекція, яка займається постійним моніторингом ситуації щодо булінгу в школах. Згідно зі шведським законодавством, школи зобов'язані: розробляти методикку повсякденного виявлення проявів булінгу; при повідомленні чи виявленні фактів булінгу – ініціювати розслідування і вживати належних заходів реагування; забезпечувати життя відповідних заходів реагування адміністрацією та персоналом школи; вести систематичну профілактичну роботу з урахуванням особливостей соціально-психологічної ситуації в школі; щорічно складати звіт і планувати профілактичні заходи на наступний рік; проводити аналіз участі здобувачів освіти в проведенні профілактичної роботи; розробляти та застосовувати спеціальні профілактичні заходи щодо протидії дискримінації, пов'язаною з гендером, етнічністю, релігією, станом здоров'я, віком тощо [20].

Можна також переглянути філіпінський Закон 2013 року про боротьбу з булінгом (RA № 10627: «Anti-Bullying Act»), який вимагає запровадити в усіх початкових і середніх закладах освіти політику профілактики і боротьби з булінгом і кібербулінгом. У Законі дається розгорнуте визначення булінгу, через окреслення того, які дії і в якому місці заборонено здійснювати. Закон передбачив процедуру розгляду повідомлень про подію булінгу, а також дисциплінарні заходи, у тому числі виключення зі школи. Причому, порушник зобов'язаний у будь-якому випадку пройти програму реабілітації. Крім того, якщо, на думку адміністрації навчального закладу, у діяч кривдника може бути склад кримінального правопорушення, то повідомлення про це направляється в поліцію або інші правоохоронні органи [21].

Інші методи боротьби з булінгом застосовуються в Республіці Казахстан, де немає спеціальних законодавчих норм про боротьбу з насильством у школі. Там випадки цькування розглядає Рада батьків – це виборчий орган, до складу якого входять батьки, які заслуговують на довіру (не більше чотирьох осіб). Батьківська Рада розглядає випадки булінгу за заявою вчителя або учня-жертви і забезпечує доведення до стадії виконання санкцій щодо «булера». Як правило, перший же прецедент зупиняє подальші прояви цькування в цій школі. До розгляду таких питань залучають і керівників місцевого самоврядування, громадськість [22].

Спостерігаючи ситуацію не лише відкритого цькування однолітків, а й збройних нападів і вбивств у навчальних закладах, американські законодавці рушили шляхом видання в окремих штатах спеціальних законів про боротьбу з булінгом та агресією в школі. У результаті, на сьогодні, усі штати США мають відповідні правові акти. Джорджія стала першим штатом, який прийняв такий закон ще в 1999 році (1999 Georgia Laws, HB 84, Chap. 282 (CCGA § 20-2-751.4 and CCGA § 20-2-751.5)) [23], а Монтана – останнім, який відповідний закон прийняв у квітні 2015 року (Bully-Free Montana Act – HB 0284). До речі, останній правовий акт лише визначає поняття знущання (цькування), але не містить розгорнутих вимог щодо шкільної політики в напрямку запобігання булінгу [24].

У 2018 році в США стартувала спеціалізована платформа «stopbullying.gov», що деталізує всі види булінгу, які зараз набувають поширення (залежно від релігії, раси, сексуальної орієнтації, обмежених фізичних можливостей, кібербулінг тощо) і методи протидії їм. За переконанням Уряду США, якщо булінг має дискримінаційну спрямованість, пов'язану з расою, національністю, статтю, релігією жертви, навчальні заклади, які фінансуються з федерального бюджету, зобов'язані розглядати питання про залякування (harassment) як порушення цивільних прав особи [25].

У Великобританії перший Закон «Про боротьбу з булінгом у школах» («Addressing Bullying in Schools Act» (Northern Ireland)) був виданий у 2016 році і його дія поширювалася тільки на Північну Ірландію. Згідно зі ст. 1 цього Закону булінг включає (але не обмежується) «повторне використання будь-якого усного, письмового або електронного повідомлення; будь-яку іншу дію або будь-яку їх комбінацію учнем або групою учнів проти іншого учня або групи учнів з наміром заподіяти фізичної або моральної шкоди цьому учневі або групі учнів» [26].

Незважаючи на те що проблема булінгу, його запобігання і протидії не є новою, до 2019 року в українському законодавстві про це поняття не було конкретного згадування. І, як зазначено, тільки два роки тому в нашій країні на державному рівні визнали цю проблему, прийнявши той факт, що булінг – це не лише звичайний соціально-психологічний конфлікт у ювенально-освітньому середовищі, а перш за все небезпечний прояв насильства за участю дітей. У 2018 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (набув чинності у 2019 році – *Прим. авт.*). У тих новаціях, які було внесено до таких правових актів, як Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Закон України «Про освіту», визначено поняття «булінгу» та механізм протидії йому, а також встановлено адміністративну від-

повідальність за вчинення цькування. За рівнем суспільної небезпеки це правопорушення віднесли до адміністративних, передбачивши відповідний склад у КУпАП – ст. 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу», відповідно до якої, булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої й неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, унаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода фізичному чи психічному здоров'ю. У Законі України «Про освіту», також з'явилося поняття «булінг» та було визначено типові ознаки цього явища: 1) систематичність діяння; 2) наявність сторін (кривдник – булер, потерпілий – жертва булінгу, спостерігачі); 3) дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого. Однак навіть у правовідносинах, що виникають з приводу протиправної поведінки дитини, процедура та результат прийнятого рішення компетентним органом держави не повинні суперечити найкращим інтересам дитини, зокрема, враховувати її вік чи становище соціального оточення [27, с. 51].

Про дію Закону свідчить статистика судових рішень, підготовлена Мін'юстом. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, станом на 09.12.2019 р. суди розглянули 316 справ про булінг, з яких у 123 справах було винесено рішення про накладення стягнення. Окрім того, 88 справ (28 % від загальної кількості таких справ) відправлено на доопрацювання до органів Національної поліції, 84 справи (26 %) – закрито за відсутністю складу правопорушення або у зв'язку зі спливом термінів притягнення до адміністративної відповідальності, у 21 справі (6 %) – суд звільнив порушників від адміністративної відповідальності, обмежившись усним зауваженням [28].

28.12.2019 р. Міністерство освіти і науки України видало наказ № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», який визначає порядок реагування на випадки булінгу (цькування) у закладах освіти, а саме: подання заяв або повідомлень про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти; склад комісії, права та обов'язки її членів; порядок роботи комісії; запобігання та протидія булінгу (цькуванню) в цих закладах. Водночас, навіть, періодично удосконалюючи чинне законодавство з питань протидії булінгу, – держава все одно продовжує програвати викликам сьогодення у сфері забезпечення прав дітей на концептуальному рівні [29, с. 164]. Тому, за нашим переконанням, Україні вкрай необхідний окремий законодавчий акт, який би містив основні визначення, критерії, систему суб'єктів та механізм запобігання і протидії булінгу, а також допустимість і межі застосування сучасних норм права про відповідальність (адміністративної, цивільно-правової, кримінальної).

Висновки. Проведений аналіз такого шкідливого та небезпечного явища, як булінг, а також вивчення світового досвіду у сфері його запобігання та протидії надав нам можливість окреслити концептуальні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання в цій сфері суспільних відносин, а саме необхідно:

1. Прийняти окремий законодавчий акт – Закон України «Про протидію та запобігання булінгу (цькування)», у якому:

- закріпити поняття «булінг» та похідні від нього визначення (кібербулінг, мобінг, сталкінг, хейзінг, флеймінг, харасмент, психологічні маніпуляції та інші його різновиди);
- визначити форми булінгу (прихований та прямиий);
- визначити кривдника та жертву булінгу, окреслити коло осіб, на яких поширюватиметься дія закону;
- сформулювати основні засади запобігання та протидії булінгу в реальному та віртуальному середовищі;
- встановити суб'єктів, що здійснюватимуть заходи у сфері запобігання та протидії булінгу;
- визначити напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії булінгу;
- чітко окреслити поточні та перспективні завдання у сфері запобігання булінгу, до яких віднести наступні: 1) з'ясування стану, причин і передумов поширення булінгу; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки булінгу; 3) сприяння розумінню суспільством природи булінгу; 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення булінгу (цькування) як порушення прав людини; 5) заохочення всіх членів суспільства до активного сприяння запобіганню булінгу тощо.

2. Розробити та впровадити постійно діючу загальнонаціональну Програму запобігання та протидії булінгу в Україні, у якій необхідно визначити провідні підходи до профілактики та боротьби з цим явищем.

3. Розробити багаторівневі та мультикомпонентні інформаційні та превентивні антибулінгові програми в закладах освіти (наприклад, «Програма запобігання цькування»; «Булінгу – ні!»; «Програма профілактики агресії та цькування в школі «Кожен важливий»»; а також програми для постраждалих осіб та здійснити контроль за їх обов'язковим виконанням. Перевагами виконання таких програм, на нашу думку, є: 1) підвищення обізнаності та знань учнів про цькування; 2) залучення вчителів і батьків в профілактику булінгу; 3) розробка чітких правил проти цькування; 4) надання підтримки та захисту жертв; зменшення показників шкільного булінгу і зниження рівня віктимізації серед однолітків.

4. Приділити належну увагу наданню допомоги та захисту постраждалим від булінгу особам. Унаслідок чого доцільно також розробити комплекс відновлювально-реабілітаційних програм, створити належні правові та фінансово-матеріальні умови для впровадження цих програм та проведення відповідних заходів.

Вищезазначений підхід у правовому забезпеченні створить необхідні передумови для побудови ефективного адміністративно-правового механізму запобігання та протидії булінгу в нашій країні. Перспективним напрямом подальших адміністративно-правових досліджень у зазначеній сфері правовідносин вважаємо розробку структури та змістовне наповнення проекту вищезгаданого Закону.

Використані джерела:

1. Михайловська Д. ЮНІСЕФ: в Україні 67% дітей зазнають цькування. *Український інтерес*. 21.07.2017. URL : <https://uain.press/news/accents/v-ukrayini-67-vidсотkiv-ditej-mayut-problemu-bulingu-251534>. (дата звернення: 23.02.2021).
2. Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу. *Український інститут дослідження екстремізму*. URL : <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>. (дата звернення: 23.02.2021).
3. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірєва (кер. авт. кол.), Д. М. Павлова, Н-М. К. Нгуєн, О. Г. Левцун та ін. К. : ТОВ «Обнова компанії», 2019. 214 с.
4. В Україні з булінгом стикаються близька 70% дітей. *Українформ. Мультимедійна платформа інформування України*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2517527-v-ukraini-z-bulingom-stikautsya-blizko-70-ditej.html>. (дата звернення: 23.02. 2021).
5. Жеброва А. О. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. Київ : Університет державної фіскальної служби України. 2016. 34 с.
6. Лейн Д. А. Шкільна травля (булінг). *Детская и подростковая психотерапия* / Под ред. Д. Лейна и Э. Миллера. Санкт-Петербург : Питер, 2001. С. 240–274.
7. Погорелова Е. И., Арькова И. В., Голубовская А. С. Психологические особенности подростков, включенных в ситуацию кибербуллинга. *Северо-Кавказский психологический вестник*. 2016. № 14/2. С. 47–53.
8. Randall P. *Bullying in Adulthood. Assessing the Bullies and Their Victims*. Florence, KY, USA: Brunner-Routledge, 2001. URL : <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>. (дата звернення: 23.02.2021).
9. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). *Українознавчий альманах*. 2010. Вип. 4. С. 126–131.
10. Голованова Н. А. Проблемы борьбы с буллингом: законодательное решение. *Журнал российского права*. 2018. № 8. С. 113–123. DOI : 10.12737/art_2018_8_11.
11. Olweus D. *Bullying at School: What We Know what We Can Do*. N. Y.: Blackwell, 1993. 140 p.
12. Олійник В. О. Характеристика сучасних форм та видів жорстокої поведінки учнів основної школи. *Sciences of Europe*. 2017. № 11 (11). С. 37–41.
13. Волкова Е. Н., Волкова И. В. Кибербуллинг как способ социального реагирования подростков на ситуацию буллинга. *Вестник Мининского университета*. 2017. № 3 (20). DOI : 10.26795/2307-1281-2017-3-17.
14. Осадная А. В., Макарова Е. А. Кибербуллинг как разновидность школьных издевательств и копинг-стратегии для его преодоления. *Современные исследования социальных проблем*. 2018. Т. 9. № 8. С. 88–104. DOI : 10.12731/2218-7405-2018-8-88-104.
15. Roher, E. M. *Suffering in Silence: Teenagers and Suicide*. *Education law newsletter*. Borden Ladner Gervais LLP, 2012. 20 p.

16. Ontario Ministry of Education. (2018). Policy/Program Memorandum № 144, October 17, 2018. (2018) N. p. URL : <http://www.edu.gov.on.ca/extra/eng/ppm/144.pdf>. (дата звернення: 23.02.2021).

17. Equity and Inclusive Education in Ontario Schools. Guidelines for policy development and implementation. Queen's Printer for Ontario, 2014. 93 p. (1993) N. p. URL : <http://www.edu.gov.on.ca/eng/policyfunding/inclusiveguide.pdf>. (дата звернення: 23.02.2021)

18. Skollag (2010:800); SFS 2020:605 – Swedish Education Act. *Sweden Legislation and Official Policy Documents*. URL : https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800. (дата звернення: 23.02.2021).

19. Diskrimineringslag (2008:567); SFS 2017:1128 – Discrimination Act. *Government Offices of Sweden*. N. d/ N. P. URL : <https://www.do.se/globalassets/andra-sprak/discrimination-act-2018.pdf>. (дата звернення: 23.02.2021).

20. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. World data on education. 7-th edition. (2010/11). Compiled by UNESCO-IBE. N. P. URL : <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Sweden.pdf>. (дата звернення: 23.02.2021).

21. Republic Act № 10627. (2013). An act requiring all elementary and secondary schools to adopt policies to prevent and address the acts of bullying in their institutions. *Official Gazette of Republic of the Philippines*. URL : <https://www.officialgazette.gov.ph/2013/09/12/republic-act-no-10627/>. (дата звернення: 23.02.2021).

22. Нериз Е. Лучшие методики против буллинга. 2018. URL : <https://www.b17.ru/blog/99006/>. (дата обращения: 23.02.2021).

23. A Watch-dog Organization – Advocating for Bullied Children & Reporting on State Anti Bullying Laws. (n. d.). *Bully Police USA*. URL : https://bullypolice.org/ga_law.html. (дата звернення: 23.02.2021).

24. Bullying Laws in Montana. (n. d.). *Cyberbullying reseackh center*. URL : <https://cyberbullying.org/bullying-laws/montana>. (дата звернення: 23.02.2021).

25. What Is Bullying. (n. d.). *Stopbullying.gov. An official website of the United States government*. URL : <https://www.stopbullying.gov/bullying/what-is-bullying>. (дата звернення: 23.02.2021).

16. Addressing Bullying in School Act (Northern Ireland). (2016). URL : https://storage.googleapis.com/siteassetsswd/338/downloads/Addressing_Bullying_in_Schools_Act_Northern_Ireland_2016.pdf. (дата звернення: 23.02.2021).

27. Veselov M. Administrative and legal ensure of “the best interests of the child” in the field of junior justice. *Public Administration and Law Review*. 2020. Issue 3. P. 49–56. DOI : <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2020-3-49>.

28. Падучак О. Булінг – стоп! Аналіз першого року реалізації Закону щодо протидії булінгу. *Юриична газета online*. 2020. № 1 (707). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/buling-stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shhodo-protidiyi-bulingu.html>. (дата звернення: 23.02.2021).

29. Веселов М. Ю. Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції в системі забезпечення прав дітей в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Донецький юридичний інститут МВС України; Державний науково-дослідний інститут МВС України. Київ, 2020. 381 с.

References:

1. Mykhailovska, D. (July 7, 2017). YuNISEF: v Ukraini 67% ditei zaznaiut tsku van nya. *Ukrainskyi interes – Ukrainian interest*. URL : <https://uain.press/news/ac cents/v-uk rayini-67-vidsotkiv-ditej-mayut-problemu-bulingu-251534>. [in Ukrainian].
2. Stop shkylnyi teror. Profilaktyka ta protydiia bulinhu. (n. d.). *Ukrainskyi instytut doslidzhennia ekstremizmu – Ukrainian Institute for the Study of Extremism*. URL : <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>. [in Ukrainian].
3. Balakirieva, O., Pavlova, D., Nhuien, N-M., Levtsun, O. etc. (2019). Kurinnia, vzhy vannia alkoholiu ta narkotychnykh rechovyn sered pidlitnikh, yaki navchaiutsia: poshy rennia y tendentsii v Ukraini: za rezultatsy doslidzhennia 2019 roku v ramkakh mizh nardo hno proektu «levropaiske opytuvannia uchniv shchodo vzhyvannia alkoholiu ta inshykh narkotychnykh rechovyn – ESPAD». Kyiv : TOV «Obnova kompani». [in Ukrainian].
4. V Ukraini z bulinhom stykaiutsia blyzka 70% ditei. (n. d.). *Ukrinform*. Multy me diina platforma inomovlennia Ukrainy. N. p. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2517527-v-ukraini-z-bulingom-stikautsa-blizko-70-ditej.html>. [in Ukrainian].
5. Zhebrova, A. (2016). Bulinh yak riznovyd katuvan sered nepovnolitnikh. Kiev: University of the State Fiscal Service of Ukraine. 2016, 34. [in Ukrainian].
6. Lejn, D. (2001). Shkol'naja travlja (bullying). *Detskaja i podrostkovaja psihoterapija / D. Lejn, & E. Miller (Ed.)*. SPb.: Piter. [in Russian].
7. Pogorelova, E., Ar'kova, I., Golubovskaja, A. (2016). Psihologicheskie osobnosti podrostkov, vkljuchennyh v situaciju kiberbullinga. *Severo-Kavkazskij psihologicheskij vestnik – North Caucasian psychological bulletin*, 14/2, 47–53. [in Russian].
8. Randall, P. (2001). *Bullying in Adulthood. Assessing the Bullies and Their Victims*. Florence, KY, USA: Brunner-Routledge. URL : <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>. [in English].
9. Lushpai, L. (2010). Bulinh yak sotsialno-pedahohichna problema ta shliakhy yii vyrishennia (na prykladi dosvidu serednikh zahalnoosvitnikh shkyl Velykoi Brytanii). *Ukrainoznavchyi almanakh – Ukrainian Studies Almanac*, 4, 126–131. [in Ukrainian].
10. Golovanova, N. (2018). Problemy bor'by s bullingom: zakonodatel'noe reshenie. *Zhurnal rossijskogo prava – Journal of Russian Law*, 8, 113–123. DOI : 10.12737/art_2018_8_11. [in Russian].
11. Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know what We Can Do*. N. Y.: Blackwell. [in English].
12. Oliinyk, V. (2017). Kharakterystyka suchasnykh form ta vydiv zhorstokoi pove dinky uchniv osnovnoi shkoly. *Sciences of Europe*, 11 (11), 37–41. [in Ukrainian].
13. Volkova, E., Volkova, I. (2017). Kiberbulling kak sposob social'nogo reagirovaniya podrostkov na situaciju bullinga. *Vestnik Mininskogo uniwersiteta – Minsk University Bulletin*, 3 (20). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kiberbulling-kak-sposob-sotsialnogo-rea girovaniya-podrostkov-na-situatsiyu-bullinga/viewer>. [in Russian].
14. Osadchaja, A., Makarova, E. (2018). Kiberbulling kak raznovidnost' shkol'nyh izdavatel'stv i koping-strategii dlja ego preodolenija. *Sovremennye issledovanija social'nyh problem – Contemporary research on social problems*, 9/8, 88–104. DOI : 10.12731/2218-7405-2018-8-88-104. [in Russian].

15. Roher, E.M. (2012). *Suffering in Silence: Teenagers and Suicide. Education law newsletter*. Borden Ladner Gervais LLP, 20. [in English].
16. Ontario Ministry of Education. (2018). Policy/Program Memorandum № 144, October 17, 2018. URL : <http://www.edu.gov.on.ca/extra/eng/ppm/144.pdf>. [in English].
17. Equity and Inclusive Education in Ontario Schools. Guidelines for policy development and implementation. (2014). Queen's Printer for Ontario, 93 p. URL : <http://www.edu.gov.on.ca/eng/policyfunding/inclusiveguide.pdf>. [in English].
18. Skollag (2010:800); SFS 2020:605 – Swedish Education Act. *Sweden Legislation and Official Policy Documents*. URL : https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800. [in English].
19. Diskrimineringslag (2008:567); SFS 2017:1128 – Discrimination Act. *Government Offices of Sweden*. URL : <https://www.do.se/globalassets/andra-sprak/discrimination-act-2018.pdf>. [in English].
20. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. World data on education. 7-th edition. (2010/11). Compiled by UNESCO-IBE. URL: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Sweden.pdf>. [in English].
21. Republic Act №. 10627. (2013). An act requiring all elementary and secondary schools to adopt policies to prevent and address the acts of bullying in their institutions. *Official Gazette of the Republic of the Philippines*. URL : <https://www.officialgazette.gov.ph/2013/09/12/republic-act-no-10627/>. [in English].
22. Neriz, E. (2018). Luchshie metodiki protiv bullinga. N. p. URL : <https://www.b17.ru/blog/99006/>. [in Russian].
23. A Watch-dog Organization – Advocating for Bullied Children, & Reporting on State Anti Bullying Laws. (n. d.). *Bully Police USA*. N. p. URL : bullypolice.org/gaLaw.html. [in English].
24. Bullying Laws in Montana. (n. d.). *Cyberbullying reseach center*. N. p. URL: <https://cyberbullying.org/bullying-laws/montana/>. [in English].
25. What Is Bullying. (n. d.). *Stopbullying.gov. An official website of the United States government*. N. p. URL : <https://www.stopbullying.gov/bullying/what-is-bullying>. [in English].
26. Addressing Bullying in School Act (Northern Ireland). (2016). URL : https://storage.googleapis.com/siteassetsswd/338/downloads/Addressing_Bullying_in_Schools_Act_Northern_Ireland_2016.pdf. [in English].
27. Veselov, M. (2020). Administrative and legal ensure of "the best interests of the child" in the field of junior justice. *Public Administration and Law Review*, 3, 49–56. DOI : <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2020-3-49>. [in English].
28. Paduchak, O. (2020). Bulinh – stop! Analiz pershoho roku realizatsii Zakonu shchodo protydyi bulinhu. *Yurydychna hazeta online – Legal newspaper online*, 1 (707). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/buling-stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shchodo-protidyiy-bulingu.html>. [in Ukrainian].
29. Veselov, M. Yu. (2020). Administratyvno-pravovi zasady funkcionuvannya yuve nalnoi yustytstii v systemi zabezpechennia prav ditei v Ukraini. *Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2021

Веселов Н. Ю., доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры государственного-правовых дисциплин Криворожского учебно-научного института Донецкого юридического института МВД Украины (г. Кривой Рог -г. Мариуполь, Украина)
Пыльищев Р. М., кандидат юридических наук, доцент кафедры «Право» Ивано-Франковского филиала Открытого международного университета развития человека «Украина» (г. Ивано-Франковск - г. Киев, Украина)
Тимчишин А. М., кандидат юридических наук, доцент заведующий кафедрой «Право» Ивано-Франковского филиала Открытого международного университета развития человека «Украина» (г. Ивано-Франковск - г. Киев, Украина)

ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ БУЛЛИНГА В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ: МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

В статье раскрывается проблема буллинга (травли) как разновидности проявлений агрессии и насилия среди детей. Проанализированы различные подходы к определению понятия буллинга, охарактеризованы признаки этого явления и пути его совершения. Рассмотрены основные виды буллинга. Определена их общественная опасность. Проведен сравнительно-правовой анализ зарубежного и отечественного законодательства в сфере предотвращения и противодействия буллингу. На основании результатов проведенного исследования обоснована целесообразность принятия в Украине специального Закона «О противодействии и предотвращении буллинга (травли)» и внедрение общенациональной Программы профилактики и противодействия буллингу в государстве.

Ключевые слова: буллинг, ребенок, насилие, кибербуллинг, профилактика буллинга, противодействие буллингу.

Veselov M., Candidate of Law, Professor of the State and Legal Disciplines Department of the Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (Kryvyi Rih - Mariupol, Ukraine)

Pylypiv R., Candidate of Law, Associate Professor at the Department of "Law" of Ivano-Frankivsk branch Open International University of Human Development "Ukraine" (Ivano-Frankivsk - Kyiv, Ukraine)

Tymchyshyn A., Doctor of Law, Head of at the Department of "Law" of Ivano-Frankivsk branch Open International University of Human Development "Ukraine" (Ivano-Frankivsk - Kyiv, Ukraine)

LEGAL DIMENSION OF THE BULLYING PROBLEM IN UKRAINE AND ABROAD: COUNTERMEASURES

The article highlights the problem of bullying (bullying) as a kind of manifestations of aggression and violence among children. Different approaches to the definition of bullying are analyzed, the characteristics of the signs of this phenomenon and ways of its commission are characterized. The main types of bullying are considered, their social danger is determined. The comparative legal analysis of foreign and domestic legislation in the field of prevention and counteraction to bullying is carried out. The legislative experience of a number of countries (Canada, USA, Great Britain (Northern Ireland), Sweden, the Republic of the Philippines, the Republic of Kazakhstan) on the definition and content of the concept of "bullying", the features of measures to prevent it. It is focused that the main centers of implementation of state policy in this area in different countries are educational institutions. It is also noted that in most countries

there is a separate special legislative act aimed at regulating legal relations to prevent and combat bullying. The article examines the state of legal regulation of these issues in our country. It is stated that the law adopted in Ukraine in 2018 introduced only certain amendments to existing legal acts, namely - the Law of Ukraine "On Education" (outlining the responsibilities of educational institutions to work on prevention and timely response to bullying) and the Code of Ukraine on administrative offenses (recognizing the manifestations of bullying as an administrative offense). The analysis provided an opportunity to outline the conceptual areas for improving administrative and legal regulation in this area of public relations. The expediency of adopting a special Law "On Counteracting and Preventing Bullying (Harassment)", implementing a national Program to Prevent and Counteract Bullying in the country, developing multilevel and multicomponent information and preventive anti-bullying programs in educational institutions is substantiated.

Keywords: bullying, child, violence, cyberbullying, bullying prevention, bullying.

DOI: 10.33766/2524-0323.93.116-134

УДК 343.373

Дудоров О. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем попередження, припинення та розслідування злочинів територіальними органами Національної поліції України Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка (м. Северодонецьк, Україна)

e-mail: o.o.dudorov@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Каменський Д. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету (м. Бердянськ, Україна)

e-mail: dm.kamensky@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Титаренко С. С., кандидат юридичних наук, співробітник Головного управління СБУ в Донецькій та Луганській областях (м. Краматорськ, Україна)

e-mail: cergeq235@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5337-4677>

СТАТТЯ 205-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК АНТИРЕЙДЕРСЬКА ЗАБОРОНА: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ

Статтю присвячено з'ясуванню проблемних питань тлумачення і застосування статті 205-1 Кримінального кодексу України «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців», а також визначенню перспектив цієї антирейдерської заборони. Наведено аргументи на користь як її подальшого самостійного існування, так і викладення цієї кримінально-правової норми в новій редакції, згідно з якою злочином має визнаватись подання завідомо підробленого документа у зв'язку державною реєстрацією суб'єкта господарювання (його відокремленого підрозділу).

Ключові слова: державна реєстрація, офіційний документ, підроблення, рейдерство, фіктивне підприємництво.